

פרופיל אקדמי

התחלות ומקורות השראה

מרבית האנשים "גולשים" לתוך הקריירה שלהם בלי הרבה תכנון מראש. לא במקרה שלי. החלטתי לבחור באקדמיה כמקד חיי המקצועיים במידה רבה הודות למספר מורים ופרופסורים ששימשו לי דוגמה ומופת. הראשון ביניהם, בכלל לא פרופסור, היה מר יעקב אהרונסון – מורה למדעי החברה בתיכון. איש יקר זה הצליח להמחיש בפניי, שהיסטוריה פוליטית וחברתית אינה עניין של תאריכים ואירועים בלבד, אלא של מגמות וכוחות אינטלקטואליים ואובייקטיביים המושרשים עמוק בהווה החברתית. הודות למר אהרונסון בחרתי במדע המדינה כמקצוע לימודים. (לימים, התרחש צירוף מקרים נדיר: מר אהרונסון מצא את דרכו לאוניברסיטה שבה אני מלמד ואף סיים את הקריירה שלו בתור הספרן הראשי בבר-אילן). בקולג' (CCNY), המרצה שהשפיע עלי רבות היה Dr. George McKenna – הקורס שלו בפילוסופיה מדינית פָּרַס בפני חיים אינטלקטואליים כלליים רחבים מעבר לתחום היהדות העשיר אך המצומצם משהו, שהיכרתי עד לאותה עת.

באוניברסיטת הרווארד, תוך לימודי הדוקטורט, הייתי בר מזל ללמוד אצל כמה וכמה "כוכבים" במשמעות העמוקה ביותר של המלה. Prof. Seymour Martin Lipset (שהיה לי את הכבוד לשרת כמתרגל בקורס שלו "סוציולוגיה פוליטית") הוכיח לי כי פרופסור אח"מ יכול להיות גם אישיות אמתית (mensch), שמתעניין גם בחיים האישיים של הסטודנט, בנוסף להתקדמות האקדמית שלו. ההרצאות המרשימות של Prof. Louis Hartz במחשבה אמריקאית ליברלית, היוו עברי דוגמה לאופן בו צריכה להתנהל הרצאה מעוררת מחשבה: ללא גימיקים, אבל עם ארגון מוקפד ותובנות מבריקות "בלבד" מתוך היקף עצום של חומר. הוא היה המרצה היחיד שראיתי אי פעם, שקיבל מחיאות כפיים בעמידה מהסטודנטים שלו! Prof. Samuel Huntington, המנחה שלי לדוקטורט, הראה לי שלמרות לוח זמנים עמוס ביותר למרצה, צרכי הסטודנטים הינם תמיד במקום הראשון (כבר בתחילת שנות השבעים הוא היה חוקר בעל שם עולמי). בדרך כלל, קיבלתי את ההערות שלו על הפרקים של הדוקטורט שלי תוך 48 שעות.

עם זאת, היה זה Prof. Daniel Bell והקורס שלו "החברה הפוסט-תעשייתית", שהשפיע עלי ועל העתיד האקדמי שלי במידה הרבה ביותר. פרופ' בל היה בעל אינטלקט רחב ביותר, מומחה בתחומים רבים, שנתן לי את הכלים להתמודד בהמשך הקריירה עם אזהרות "ידידותיות" של חבריי הטובים, שבעולם האקדמי העכשווי, בו הושם הדגש על "עומק (ולא רחב) דיסציפלינארי", אל לי "להתפזר" לתחומים רבים מדי. במונחים של פרופ' ישעיהו ברלין, כחוקר אני "שועל" ולא "קיפוד". בנוסף, בקורס של פרופ' בל השתכנעתי כי חקר העתיד הינו משימה אקדמית מכובדת – וזהו העוגן של כמה מהמחקרים האקדמיים היצירתיים שלי ובהחלט של מחקרי העכשווי שיתואר להלן.

תכנית הלימודים של הרווארד חיזקה את גישת ה"שועל" הבין-תחומית. על כל אחד מהדוקטורנטים היה להתמחות בארבעה תחומי-משנה שונים ולעבור מבחן בעל פה של שעתים בנוכחות ארבעה מומחים אקדמיים מתחומים אלה. בחרתי להתמחות במשפט ציבורי וחוקתי, בפילוסופיה מדינית, בפוליטיקה של המזרח התיכון ובהיסטוריה יהודית מודרנית. לימים, כל אחד מתחומים אלה תפס מקום בקריירה האקדמית שלי – אם בהרצאות, בהנחיה של דוקטורנטים או בפרסומים. עם זאת, שניים מתוך שלושה תחומי המחקר העיקריים שלי בסופו של דבר התנקזו למקום אחד: התנהגות חוץ-פרלמנטארית בישראל (עיקר המחקר שלי ב-15 שנים הראשונות); ותקשורת ציבורית (20 השנים האחרונות). אני משאיר לאחרים להחליט האם ועד כמה אני "טוב בכל ולא מצטיין בכלום".

מדוע הרחבתי כל כך על ההשפעות האקדמיות המוקדמות? חוץ מהתרומות הספציפיות של האישים שצינתי (וכמה נוספים, כגון Prof. Joyce Gelb מ-CCNY ו-Prof. Judith Shklar מהרווארד), במשותף הם לימדו אותי כי האקדמיה אינה רק "מקצוע" אלא "שליחות". החוקרים אמורים ליצור ידע חדש באמצעות מחקר יצירתי ומקורי, אך "תיאור התפקיד" כולל למעשה הרבה

מעבר לכך: מורה מעורר מחשבה, מנחה מקצועי, יועץ ומורה רחני אישי, מקור להשראה אינטלקטואלית והרחבת אופקים. גם אם לא הצלחתי להגשים במלואן שאיפות אלו, הרי עשיתי כמיטב יכולתי למלא את רוב היעדים שקבעתי לעצמי, כפי שקורות החיים שלי מעידים: יצירה של קורסים בנושאים רב-תחומיים, מגוונים ואף לא שגרתיים; הנחייה של סטודנטים למחקר רבים (תיזה ודוקטורטים); פיתוח תכניות לימוד חדשות והרחבה של הקיימים; פיתוח ויישום שיטות לימוד חדשות. הרחבה על כל אחד מאלה בהמשך.

תחומי מחקר עיקריים

התנהגות חוץ-פרלמנטארית בישראל: ככל הנראה, כתוצאה מכך שתחילת לימודי האקדמאים התרחשה בתקופה חברתית ופוליטית סוערת ביותר בעידן המודרני (שנות השישים), הייתי רגיש במיוחד לתופעות חברתיות אנטי-ממסדיות. מיד עם הגעתי לישראל נדהמתי מהיקף ההפגנות העצום ומצורות המחאה החברתית-פוליטית המגוונות בישראל. לפיכך, החלטתי להקדיש את עצמי לא רק לתיאור התופעה, אלא גם לניתוח והבנה של המקורות והגורמים העומדים ביסודה, והאם ובאיזה מידה המחאה הצליחה לגרום לשינוי חברתי ופוליטי. מחקר זה הוביל אותי לכיוונים שונים בו-זמנית: תיקי משטרה, ארכיונים של עיתונים, מקורות הלכתיים ומורשת ישראל לדורותיה, נתונים כלכליים, מגמות סוציולוגיות ועוד. כתוצאה מעיסוק בתחום, כתבתי כתיסר מאמרים וספר (אותו גם תרגמתי לעברית תוך כדי הוספת פרק על השורשים ההיסטוריים של "התנגדותיות" במורשת היהודית). כשסיימתי את המחקר, הגעתי למסקנה כי למרות השכיחות ורמת ההשתתפות הציבורית הגבוהה במחאה הישראלית, בכללותה היא לא הייתה מוצלחת במיוחד. מכאן, שאלתי מה יעשה "עם קשה עורף" מודרני לאור חוסר הגמישות והיעדר תגובה נאותה של הממסד. התשובה על השאלה הזו עמדה במוקד של הספר הבא שלי: גרסתי, שהציבור הישראלי ייקח את העניינים לידיים שלו תוך פיתוח מערכות "אלטרנטיביות" של שרות-עצמי ציבורי. הספר הצביע גם על תחילת השינוי הממשי ואף חזה שרפורמות מערכתיות יימשכו בעתיד – מה שבאמת קרה בעוצמה מוגברת מאז שנות התשעים.

תקשורת ציבורית: בשנות השמונים המוקדמות אוניברסיטת בר-אילן פתחה תכנית הכשרה מקצועית בתקשורת ציבורית לאקדמאיים. ב-1991 התכנית נתקלה בבעיות והתבקשתי לנהלה. תחום התקשורת לא היה זר עבורי. קודם כל, כפי שצוין בפרופיל האישי, אשתי תמי למדה ועבדה בתחום התקשורת וכתוצאה מכך רכשתי ידע מקצועי רב. שנית, המחקר שלי על המחאה בישראל כלל חקר של העיתונות הישראלית ואפילו פרסמתי מאמר עם מבט מעמיק על קשרי הגומלין בין המחאה והתקשורת. שלישית, חקר העתידינות והתעניינותי בטכנולוגיה, שאומנם היו מחוץ לתכנית הלימודים שלי, כבר בתחילת הקריירה האקדמית הביאו אותי לפרסום מאמר או שניים על מה שלימים נקרא "תקשורת חדשה" (new media).

כמובן, כל אלו לא היו מספיקים לבדם להוות בסיס לקריירה המחקרית ה"שנייה". לפיכך, למדתי בעצמי את היסודות הקלאסיים, קרי תיאוריות ומחקרים קנוניים של "תקשורת ציבורית" – על מנת שאוכל לחקור את התחום ולכתוב עליו כהלכה. ראשית, פרסמתי ספר לימוד בתקשורת (אחד הראשונים בשפה העברית). הספר כלל נושאים כמו יחסי ציבור ופרסום, תקשורת כתובה, רדיו וטלוויזיה והיה מיוחד משתי בחינות: הוא שילב ניתוח תיאורטי של תקשורת עם הדגמות רבות מתוך השטח; הוא העלה כמה מקרי בוחן היפותטיים, וסיפק הצעות פרקטיות יישומיות לכל אורך ה"מערך" של אותו מקרה/תחום. למרות שהספר לא יצא לאור על ידי מו"ל אקדמי, בכל זאת ניתן להבין מסילבוסים שונים באקדמיה שנעשה בו שימוש רחב בקורסים בתקשורת המונים. במאמר מוסגר, עליי להוסיף כי כמה שנים אחר כך פרסמתי גם ספר בדיוני (לילדים בגיל קדם-נעורים) על הקמה וניהול של עמדת מיצים למכירה בקיץ, ש"לימד" את הקוראים הצעירים את כל היסודות הנחוצים לבניית עסק; אסטרטגיה, תמחור, פרסום, שיווק, אתיקה עסקית, תחרות, פיצוי עובדים וכו'. הספר אזל ולצערי אינו עוד בדפוס, אך הוא נסרק וניתן לקרוא אותו באתר זה.

מבחינה אקדמית, התמקדתי בשני תתי-תחומים שבסופו של דבר התמזגו: תקשורת פוליטית (במיוחד קמפיינים פוליטיים) ותקשורת חדשה. הראשון מבוסס על התמחותי הקודמת במדעי המדינה; השני מבוסס על עיסוקי בטכנולוגיות מתקדמות ועתידיניות.

ב-1994 אוניברסיטת בר-אילן החליטה על הקמת מגמת לימודים חדשה במסגרת המחלקה למדעי המדינה, המקנה תואר ראשון בתקשורת ציבורית. בהתחשב בתפקידי כראש היחידה (המקצועית) לתקשורת, הייתי מעורב בביסוסה וצעדיה הראשונים של המגמה לתקשורת ציבורית. ב-1996, כשסיימתי את תפקידי בראשות היחידה ללימודי עיתונות ותקשורת (התעודה המקצועית) אחרי שהצלחתי להשליש את מספר הסטודנטים, הקדשתי את כוחותי להרחבת מגמת התקשורת לכדי תואר שני ויותר מאוחר גם לתואר שלישי. בתור המרצה הבכיר ביותר במחלקה בתחום התקשורת הוטלה עלי גם את האחריות להנחות תלמידי מחקר – מאז ועד היום הנחיתי 61 תלמידי תזה מ.א. ו-19 תלמידי דוקטורט (ועוד אחת בשלבי שיפוט סופי) – כמעט כולם בתקשורת ציבורית. מתוכם, מספר לא מבוטל של סטודנטים אלה מלמדים וחוקרים היום את התחום בישראל. (עלי להוסיף במאמר מוסגר כי במהלך חלק של אותה התקופה כיהנתי גם כיו"ר האגודה הישראלית למדעי המדינה (1997-1999). תפקידי כראש המגמה הפך ל"רשמי" בתחילת שנות ה-2000 בתור סגן ראש המחלקה לתקשורת ציבורית (במח' למדעי המדינה) ואחר כך ב-2004-2007 כראש המחלקה למדעי המדינה וראש מגמת תקשורת גם יחד. אחרי שסיימתי תפקיד "היפר"-תובעני זה (בתקופת קיצוצים מאסיביים בתקציבי האקדמיה הישראלית בכלל), לקחתי הפסקה ראשונה מזה 16 שנים רצופות של עבודה ניהולית-אקדמית והעברתי את השרביט לעמיתי פרופ' איתן גלבוט, שהוביל בהצלחה את תהליך הקמת בי"ס לתקשורת עצמאית בבר-אילן. לאחר פרישתו לגמלאות ב-2014, חזרתי לניהול אקדמי וכיהנתי כראש ביה"ס לתקשורת (2014-2016). בסוף השנה האקדמית תשע"ז פרשתי לגמלאות (חובה בישראל בגיל 68) אך אני ממשיך בעבודה אקדמית: כתיבת ופרסום מאמרים מדעיים (עם הדוקטורנטים האחרונים שלי וגם לבד); מתן הרצאות קבועות למשלחות מארה"ב של AIPAC, וגם לפורומים פרטיים וציבוריים אחרים. ובנוסף...

בימים אלה אני לקראת סיום כתיבת ספר: מקומה המרכזי של וירטואליות (virtuality) בהיסטוריה ובהווה האנושית: בעת העתיקה, בהווה ובעתיד.

הוראה ותפקידים ציבוריים מקצועיים

חינוך בכלל, והשכלה הגבוהה בפרט, תמיד היו נושא "משני" חשוב בקריירה שלי. למי שאינו עובד באקדמיה הדבר יכול להישמע מוזר: איך יכול להיות שהוראה הינה רק נושא "משני" אם זה מה שאני עושה לפרנסתי? אולם, האוניברסיטאות בישראל מתגמלות את ההישגים האקדמיים-הפרסומיים בלבד – קידום בדרגה כמעט ולא תלוי בהוראה מעולה, הנחיה רצינית של מסטרנטים ודוקטורנטים ו/או עבודה ציבורית שנעשית מחוץ למגדל השן האקדמי. את רמת האיכות של ההוראה שלי אני משאיר להערכה של אחרים (יש לציין, שקיבלתי בעקביות ציוני משוב סטודנטים בין 4.0 - 4.5 בסקאלה של 1-5). רשימת הסטודנטים אותם הנחיתי לתזות ולדוקטורטים מדברת בעד עצמה, במיוחד העובדה שלא מעט סטודנטים שלי התקבלו למשרות קבועות באקדמיה ישראלית. לכן, להלן אתמקד בפעילותי מעבר לפרסומים אקדמיים.

ראשית, דבר שהפך בעידן הקורונה למשמעותי ביותר, עוד מתחילת המילניום התחלתי ללמד קורסים מתוקשבים דרך האינטרנט והייתי אחד מהראשונים שעשו זאת בבר-אילן. מ-2002 ועד לפרישתי, לימדתי קורס מתוקשב במלואו שנקרא "מהפכת האינטרנט", אותו פיתחתי ושיפורתי באופן מתמיד גם מבחינה טכנית-דידקטית וגם מבחינה מהותית לאור ההתפתחויות בתחום. בנוסף, בתור ראש המחלקה למדעי המדינה דחפתי לקידום קורסים מתוקשבים במחלקה ואף הצלחתי לעורר מהפכה בקורסי ההשלמה הנדרשים לקראת לימודי התואר שני: הפכתי את כל שבעת קורסי השלמה למתוקשבים במלואם שנלמדו בקיץ לפני תחילת התואר השני (בישראל

קורסי השלמה לתואר שני כמעט תמיד נלמדים במקביל ללימודי תואר שני עצמו – דבר שהינו אבסורדי בעליל מבחינה פדגוגית גרידא).

שנית, במחצית השנייה של שנות ה-90 ותחילת שנות ה-2000 שימשתי בתור יושב ראש ועדת היגוי מטעם משרד החינוך שנועדה לפתח תכנית לימודים בתקשורת ברמת התיכון עבור בתי הספר דתיים ממלכתיים, תכנית אשר מיושמת היום. ב-2014 מוניתי וכיהנתי כחבר "ועדת שכטר" לבדיקה מחודשת של מערך האסדרה (רגולציה) של שידורים מסחריים בישראל.

שלישית, בתור ראש המחלקה למדע המדינה כתבתי בלוג שבועי (בעברית) שפורסם באתר המחלקה בשם "ההשכלה גבוהה?" למי שמתעניין, הפוסטים נמצאים באתר זה. כמו כן, לאחר שסיימתי את שנת השבתון שלי באוניברסיטת בראון (בפרובידנס, ארה"ב), כתבתי טור דו-שבועי ("הרהורים על ומתוך ישראל") בעיתון המקומי *Providence Jewish Voice & Herald*, בין 2010 - 2013 (גם פוסטים אלה נמצאים באתר זה).

רביעית, פיתחתי ב-2004 קורס ייחודי: "פרסום, הוראה, והעולם האקדמי". קורס זה מהווה סדנה חובה לתלמידי תואר שלישי, ונקרא על ידי הדוקטורנטים שלנו: "כל מה שלא ידעת (ולא ידעת לשאול) על הקריירה באקדמיה". הקורס מכסה את כל הנושאים שקשורים לקריירה מקצועית: חוויית הפוסט-דוקטורט, הכנת מאמרים לכנסים, פרסום מאמרים וספרים, פיתוח והוראה של הקורסים (כולל איך לכתוב סילבוסים ושאלות למבחן), מבנה המערכת האוניברסיטאית, תהליך הקידום, הכנת הצעות למענקי מחקר ועוד. אחרי פרישתי, ממשיך פרופ' חיים נוי מביה"ס לתקשורת ללמד את הקורס/סדנה על בסיס התכנים שפיתחתי.